

Дембiцький, С. Геополітичні орієнтації населення України у 2018–2020 роках: динаміка змін та сучасний стан / Сергій Дембiцький // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 5-23.

У статті розглянуто зміни геополітичних орієнтацій населення України щодо Європейського Союзу та Російської Федерації у 2018–2020 роках. Аналіз базується на п'яти репрезентативних опитуваннях населення України. Геополітичні орієнтації зафіксовано із використанням соціологічних тестів «EU-geopol» та «RF-geopol». Також за результатами дослідження 2020 року додатково проаналізовано геополітичні орієнтації щодо Балтійської Асамблеї, Вишеградської Четвірки, США, ГУАМ і Туреччини. Це дало змогу скласти портрет геополітичної відкритості/закритості на підставі багатовекторної геополітичної моделі. Отримані результати дозволяють зробити висновок про стабільні та динамічні аспекти геополітичних орієнтацій українського населення. Динамічним аспектом є поступове покращення геополітичних орієнтацій щодо Європейського Союзу. Так, у період з 2018 по 2020 рік адитивний індекс соціологічного тесту «EU-geopol» зріс з $-0,1$ до $0,7$ (діапазон можливих значень обох тестів становить від -4 до 4). Стабільним аспектом є стійкі нег'ативні геополітичні орієнтації щодо Російської Федерації. Значення адитивного індексу соціологічного тесту «RF-geopol» варіювали в діапазоні від $-2,0$ до $-1,7$. З'ясовано, що в регіональній площині Україна умовно поділяється на дві великі зони: 1) Західний та Центральний регіони, що характеризуються прозахідною та антиросійською позиціями; 2) Південний та Східний регіони, а також Донбас, що характеризуються змішаними поглядами в питаннях геополітичного співробітництва. Під кутом зору електоральних уподобань симпатки всіх політичних сил, окрім Опозиційної платформи «За життя», зорієнтовані на співпрацю з Європейським Союзом та проти співпраці з Російською Федерацією. Зроблено висновок про необхідність проведення додаткових детальних соціологічних досліджень у Південно-Східному регіоні України, що фокусуються на проблематиці геополітичних орієнтацій. Відповідні результати допомагають сформуванню адекватних принципів інформаційної роботи та впровадження програм західного партнерства у зазначеному регіоні.

Борецька, М. Європейські цінності в аксіопросторі сучасної української молоді / Марта Борецька // Соціологія: теорія, методи,

маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 24-44.

У статті здійснено стислий огляд теоретичного поля соціогуманітарних наук на предмет дефініціювання цінностей як наукової категорії та особливостей дисциплінарних підходів до їх вивчення. Визначено специфіку соціології в цьому дискурсі — комплексне дослідження цінностей, що передбачає їх аналіз у взаємозв'язку з іншими елементами соціальної системи з урахуванням актуального соціального контексту. Наголошено доцільність створення теоретичних та методологічних основ дослідження цінностей через поєднання несуперечливих положень структуралізму та герменевтики, а також використання якісних методів, релевантних неklasичному теоретизуванню. Пояснено співвідношення понять світових та європейських цінностей, обґрунтовано коректність їх вживання. Лейтмотивом статті є ідея прямої залежності між якістю модернізації України та швидкістю трансформації аксіоспростору українців у бік (західно)європейської моделі. Відтак на основі даних Світового дослідження цінностей проаналізовано тенденції модифікації сучасної аксіосфери українського соціуму відповідно до змін європейського та світового ціннісних просторів. Наголошено, що в Україні спостерігається поступове зміщення від домінувальних наразі традиційних цінностей до цінностей секуляризації та самовираження (за Р. Інґлгартом). Найвиразніше це виявляється в ціннісних орієнтаціях молоді як найбільш прогресивної та адаптивної соціально-демографічної групи населення. З огляду на це автор досліджує ціннісні орієнтації студентів Львівського національного університету імені І. Франка на предмет наявності в них європейських цінностей, специфіки інтеріоризації їх та з'ясування суб'єктів, які є їх ретрансляторами. Встановлено, що стан ціннісного простору опитаних можна визначити як такий, що загалом характеризується домінуванням традиційності, в яку вже сьогодні поволі інтеріоризуються засадничі цінності об'єднаної Європи. Детермінантами цього процесу визначено активні трансформації політико-економічної ситуації в державі та світі на макрорівні, а також життєві позиції найближчого оточення, зокрема друзів, освітні курси та подорожі на мезо- та мікрорівні соціальної системи.

Пяковська, А. Домагання та досягнення як чинники щастя/задоволеності: механізми формування / Аліса Пяковська // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 45-59.

Стаття присвячена перевірці гіпотез, що пов'язані із механізмом спричинення рівня щастя/задоволеності. Зазвичай щастя вивчають,

дивлячись з іншого боку на весь процес — тобто вимірюють чинники щастя/задоволеності, що формують самопочуття респондента на даний момент часу. Вимірюють лише досягнення, проте не вимірюють домагання людини щодо її досягнень. Механізм, розглядуваний у статті, можна умовно відобразити як дріб, у чисельнику якого — рівень забезпеченості в широкому сенсі або рівень досягнень (матеріальна забезпеченість, творча робота, гармонійні стосунки тощо), а у знаменнику — рівень домагань (наприклад, рівень матеріальної забезпеченості, який людина вважає достатнім). Водночас рівень домагань формується залежно від рівня досягнень референтної групи респондента. Оскільки референтні групи загалом впливають на самоідентифікацію та на формування світогляду людини, вони також визначають для неї точку порівняння щодо того, наскільки її життя є щасливим та успішним. Авторкою розроблено методику для вимірювання рівня домагань і перевірено низку гіпотез, що впливають із зазначених уявлень про механізм спричинення щастя/задоволеності. Висунуто такі гіпотези: 1) чим вищий рівень домагань, тим нижчий рівень щастя, 2) відношення рівня досягнень до рівня домагань має значимий позитивний зв'язок з рівнем щастя, 3) чим вищий рівень фінансового забезпечення найближчого соціального оточення, тим вищий рівень домагань респондента. Отримано підтвердження третьої гіпотези та часткове підтвердження першої, а також накреслено напрями подальших досліджень.

Коваліско, Н. Соціологія соціальної структури покоління / Наталія Коваліско, Сергій Makeєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 60-74.

У соціології поняття «покоління» зазвичай відсилає до різних соціальних категорій. Це і когорта ровесників, і когорта з декількох років народження — як в дослідженнях соціальної мобільності, а також спільнота тих, хто поділяє прийнятні цінності, одночасно пережив значущі події, є носієм схожого досвіду і пам'яті. Оскільки О. Конт, Е. Дюркгайм та М. Вебер не сказали про покоління нічого значущого, остільки теоретичну рефлексію в сучасній літературі продовжує порушувати головний есей К. Мангайма «Проблема поколінь». Вміщені в ньому пізнавальні інтуїції мають пріоритетний статус, але в опублікованих оглядах констатується, що емпіричний потенціал викладеної там концепції мінімальний, а нові часи вимагають нових підходів до аналізу ролі поколінь в інтенсифікації соціальної динаміки та руху історії. У статті позначені концептуальні

рамки спостереження за соціальною структурою покоління.

Буткалюк, В. Нерівність у сфері праці: глобальний вимір / Віталіна Буткалюк // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 75-93.

Перехід світової економіки від кейнсіанства до неолібералізму наприкінці ХХ століття спричинив тектонічні зсуви у сфері праці та зайнятості. Організація виробничого процесу на неоліберальних принципах в умовах постфордистського режиму нагромадження капіталу призвела до того, що постійними атрибутами сфери праці стали нестабільність і ненадійність зайнятості, високий рівень недовикористання праці, неабияке поширення робочої бідності та малозабезпеченості, а також стрімке зростання нерівності, що загрожує сьогодні суспільному розвитку і стабільності суспільства. У статті на засадах економіко-соціологічного підходу автор досліджує причини розширення і специфіку прояву нерівності у сфері праці в умовах постфордистського неоліберального реформування глобальної економічної системи. Автор вирізняє й характеризує ключові тенденції у функціюванні ринку праці, що спричиняються до посилення нерівності впродовж останніх десятиліть (зниження частки трудових доходів у національному доході країн, ослаблення зв'язку між підвищенням продуктивності праці та її оплатою, ерозія профспілкового руху і демонтаж держави загального добробуту). Основну увагу приділено вивченню феномену нерівності трудових доходів, його динаміки та форм прояву в сучасному світі, а також визначенню впливу на цей різновид нерівності, з одного боку, індивідуальних характеристик робітників, а з іншого— особливостей галузі економіки, розміру підприємства та рівня соціально-економічного розвитку країни. На підставі дослідження цих процесів автор доходить висновку, що перерозподіл доходів на користь капіталу і висока диференціація їх є квінтесенцією неоліберального капіталізму. Економічне і політичне виснаження національних держав в умовах неоліберальних реформ призвело до низької ресурсності їх, недостатньої ані для проведення широкої соціальної політики й допомоги нужденним, ані для адекватної боротьби із наслідками характерних для капіталізму криз чи якихось форс-мажорних ситуацій, таких як поточна пандемія COVID-19.

Чепурко, Гульбаршин. Пандемія COVID-19: виклики та загрози у соціальній сфері / Гульбаршин Чепурко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 94-104.

У статті порушено актуальне питання про соціальні ризики

пандемії COVID-19 у трьох проблемних царинах: охорони здоров'я, освіти, підтримки найбільш уразливих груп населення. Проаналізовано вплив пандемії на взаємодію влади й суспільства. При цьому соціальний ризик розглядається як небезпека, яка виникає і виявляє себе в межах соціальної сфери суспільства, спричиняючи нег'ативні соціальні наслідки, та позначається на життєдіяльності індивідів, соціальних груп і суспільства загалом. Поточна ситуація продемонструвала, що медична система та наука України виявилися неготовими до масштабної пандемії. Автор зазначає, що після закінчення пандемії знадобиться серйозний аналіз проблем, що уявилися сьогодні у сфері охорони здоров'я, та розроблення стратегічних заходів, спрямованих на підтримку національної системи охорони здоров'я, медичних закладів та медичних працівників. У статті проаналізовано вплив пандемії на звичні режими життя учнів / студентів, їхніх родин, викладачів, що зумовило далекосяжні економічні та суспільні наслідки, загострило низку соціально-економічних питань, зокрема щодо рівності доступу до навчання (різний рівень забезпеченості родин засобами для дистанційного навчання та неоднаковий доступ до якісного інтернету). Визначено, що саме пандемія привернула увагу до тих людей, кому особливо потрібна допомога: літніх, людей з обмеженими можливостями здоров'я, членів багатодітних сімей та ін. Багато проблем у соціальній сфері, що виникли або поглибилися у ситуації карантину і не дістали належної реакції з боку держави, так чи інакше пов'язані із системними проблемами в цій царині. Отже, у статті порушено питання про роль держави в розв'язанні структурних проблем — для своєчасного реагування на виклики, розроблення комплексних підходів і рішень, що працюватимуть на довгострокову перспективу.

Burova, O. Sociological analysis of the factors influencing citizens' attitudes to local governments in Ukraine / Olga Burova // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 105-115.

У статті проаналізовано чинники, що формують ставлення громадськості до діяльності та реформування місцевого самоврядування в Україні. Актуальність теми зумовлена необхідністю з'ясування, наскільки певні чинники впливають на вибір громадян на місцевих виборах до влади в контексті ставлення людей до місцевої влади. У статті детально розглянуто систему управління містом на прикладі Києва та викладено аналіз емпіричних даних останньої хвилі загальнодержавного опитування, яке щорічно проводить Інститут соціології НАНУ "Українське суспільство:

моніторинг соціальних змін". Особлива увага приділяється аналізу набору показників, що стосуються результатів діяльності місцевих органів влади (таких, як робота місцевої поліції, якість медичного обслуговування, освітні послуги в місцевих школах, громадський транспорт, житлово-комунальні послуги, наявність спортивних споруд тощо). Якість послуг, які місцеві органи влади надають мешканцям, визначають їхнє задоволення / незадоволення цими послугами, а отже, ставлення до цієї влади. У статті зроблено висновок щодо кореляції між задоволеністю комунальними послугами та ставленням до місцевої влади. Наведено приклади чинників, які могли б достатньою мірою слугувати показниками ставлення громадян до влади та самоврядування. Зроблено спробу з'ясувати можливості та способи застосування наведених даних як платформи для подальших дій щодо поліпшення благоустрою міського середовища. Автор доходить висновку, що свідоме ставлення до управлінських рішень та участь громадян у реформуванні організації суспільства мають сприяти покращенню умов життя в Україні.

Шевченко, С. Булінг та протидія йому в освітньому просторі. Соціологічний аналіз / Світлана Шевченко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 116-135.

Статтю присвячено соціологічному аналізу ситуації з булінгом (поширеність, динаміка, зв'язок із соціально-демографічними показниками) та протидією йому (формальні законодавчі рамки та реальні практики) в сучасному освітньому просторі України. За даними 2018 року, кількість систематичних кривдників становить 12,2%, кількість систематичних жертв — 15,7%. Таким чином, насправді йдеться не про 67% (дві третини) дітей та підлітків, як зазначають в обґрунтуванні багатьох антибулінгових ініціатив, а про значно меншу кількість осіб, які, втім, систематично піддаються цькуванню або кривдять інших. Проаналізовано зв'язок залученості до булінгу зі статтю, матеріальним становищем, станом здоров'я, емоційним станом, наявністю насильства з боку дорослих членів сім'ї. Розглянуто законодавчі рамки щодо протидії булінгу. Показано, що вагомими перешкодами для втілення антибулінгових законів є формалізм, брак кваліфікованого психологічного персоналу та практика приховування керівництвом закладів освіти фактів булінгу. Наведено перелік реальних кроків, спрямованих на протидію булінгу, які мають привести до позитивних змін (онлайн-навчання, інформаційні кампанії, "гаряча лінія" тощо). Наведено міжнародні дані щодо оцінки програм профілактики. Ці програми, щоб бути

більш ефективними, мають поєднувати систематичний моніторинг та орієнтацію на дітей та підлітків із груп високого ризику. Програми протидії покликані радше не повністю усунути явище булінгу, а вивести його за межі норми, що є важливим чинником гуманізації освіти. Обґрунтовано необхідність подальших соціологічних досліджень у сфері кібербулінгу, як і необхідність оцінювання реальної позиції вчителів.

Балконний простір: антрополого-соціологічна розвідка / Алла Петренко-Лисак, Тіна Полек // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 136-155.

Архітектурні елементи та повсякденні практики взаємодії містян із ними є невіддільною частиною простору міста та його образу, тож аналіз балкона як соціального явища вимагає розгляду цього феномену у множинності його взаємозв'язків з міським простором та практиками його освоєння. У статті подано антрополого-соціологічну характеристику балконної міської культури не в контексті архітектурних компонентів, а з огляду на повсякденні функції використання та переопанування балконів. Слово «балкон» обрано на позначення різних типів подібних до балконів просторових форм, включно з лоджіями, невеликими мансардами, еркерами тощо, оскільки «класичний» балкон в українській масовій забудові зустрічається найчастіше. Автори розглядають причини, які змушують мешканців українських міст надавати своїм балконам доволі впізнаваний «вітчизняний» вигляд, визначаючи тим самим автентичні ознаки сучасних українських міст. На підставі вивченого досвіду запропоновано у форматі двох стратегій — тиску та заохочення — варіанти розв'язання такої містобудівної проблеми, як переобладнання та скління балконів. Представлена теоретично-прикладна розвідка стосується передусім пострадянських українських балконів. Дослідження базується переважно на київських матеріалах, однак описані тенденції характерні для більшості міст України, незалежно від їхнього розміру і географічного розташування.

Іващенко, О. Про громадян України як платників податків у соціологічному вимірі / Ольга Іващенко, Дмитро Боярчук, Євген Шульга // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 156-180.

У статті наведено результати першого спеціального пошукового соціологічного дослідження обізнаності громадян України з питань оподаткування. Здійснено три хвили загальнонаціонального опитування 2020 року (N1 = 2038, F2F; N2/3 = 2000, CATI) за анкетною, що містила 5 базових запитань з теми оподаткування, а саме: структура наповнення державного бюджету, головні статті бюджетних витрат, наявність безкоштовних послуг, бажаний справедливий рівень оподаткування, непрямі податки при оплаті покупок і послуг. Аналіз динаміки даних уможливив добір значущих запитань з огляду на фінансову грамотність громадян України для побудови Індексу обізнаності платника податків. Загалом виявлено низький рівень знань громадян як платників податків щодо чинної системи оподаткування, особливо стосовно вагомості ролі самих платників податків у формуванні бюджету, коли лише 32% в першій хвилі та 43% у третій хвилі вказали на внесок громадян, тоді як більшість опитаних (54%) взагалі не уявляють собі модель чинної в Україні системи оподаткування. Разом із тим значна частина респондентів (52% у першій хвилі та 39% у другій хвилі) вказали як бажану і справедливу 10-відсоткову ставку оподаткування. Лише 20% громадян правильно вказали розмір податку при оплаті покупок і послуг, а 36,5% загалом не знають про сплату таких непрямих податків. Вперше було виявлено, що переважна більшість (56%) респондентів готові сплачувати нижчі податки й натомість самостійно покривати витрати на послуги у царинах охорони здоров'я та освіти, що суттєво підважує чинність конституційної норми щодо соціальної держави. Запропоновано алгоритм розрахунку Індексу обізнаності платників податків для регулярного моніторингу динаміки її змін, а також рекомендації щодо подальших тематичних досліджень.

Стегній, О. Біополітика в період пандемії COVID-19: дилеми суспільної безпеки та свободи / Олександр Стегній // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 181-196.

У статті розглянуто проблему дотримання балансу між необхідністю суспільної безпеки та потребою в захисті громадянських свобод за умов пандемії коронавірусу.

Проаналізовано теоретичні напрацювання Мішеля Фуко щодо біовлади і біополітики, доцільність використання біологічної моделі управління для організації сучасних державних заходів протидії поширенню пандемії. Глобальний масштаб поширення коронавірусу виводить біовладу на принципово вищий рівень підпорядкування. Новітню біополітику слід розуміти як політичну раціональність, яка набуває суб'єктності та як така бере на себе управління життям і населенням. Сучасна біополітика має розглядатися як стратегічна координація національних урядів та глобальної спільноти, визначати потенційну здатність владних структур нормувати і регулювати біологічні небезпеки, зокрема поширення інфекційних захворювань. Ефективній міжнародній співпраці в подоланні пандемії перешкоджає «вакцинний націоналізм», використання сфери виробництва вакцин як інструменту геополітичної конкуренції. Біовлада детермінує індивідуальне самопочуття і самосвідомість людей, істотно впливає на соціальні зв'язки, обіцяючи належний захист від патогенних впливів та епідеміологічних загроз для здоров'я. Запровадження жорстких обмежень пересування, карантинних заходів обґрунтовується владою необхідністю розірвати ланцюг епідеміологічного зараження. Беззастережна важливість біобезпеки як складової суспільної безпеки зумовлює згоду громадян на обмеження своїх свобод, на яке раніше вони не погоджувалися. З огляду на це існує принципова можливість впровадження демократичної біополітики в умовах пандемії. В Україні ставлення у громадській думці до обмежувальних заходів влади визначається ефективністю компенсаторних пропозицій для малого бізнесу, насамперед щодо можливості збереження робочих місць та мінімізації фіскального тиску. Небезпека пандемії COVID-19 для сучасного українського суспільства полягає не тільки у масштабній епідеміологічній кризі, а й у небезпеці провокування незважених управлінських рішень влади. В такому соціально-політичному контексті зростає вагомість аргументів на користь поширення превентивних заходів без призупинення економічної діяльності, а саме проведення перманентної інформаційної кампанії серед населення щодо норм поведінки за умов пандемії.

Паніотто, В. Наш друг Мелвін Кон / Володимир Паніотто // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2021. - № 2. - С. 197.

У жанрі усної історії соціології автор розповідає про свій досвід спілкування з відомим американським соціологом, колишнім президентом Американської соціологічної асоціації (1987), почесним

доктором Києво-Могилянської академії Мелвіном Лестером Коном (1928–2021). Ідеться про дружбу і співпрацю Мелвіна Кона з українськими колеґами, його участь в організації та проведенні міжнародних досліджень за участю України. Творча спадщина американського соціолога має важливе значення для розвитку соціології у світі та в Україні, зокрема для кращого розуміння соціальної структури українського суспільства.